

Το σχολείο του Ε.Κ.Κ.Ν. Αυλώνα: Μια τομή στην ελληνική σωφρονιστική πραγματικότητα

*της Φωτεινής Μηλιώνη,
Δικηγόρου, Ειδ. Επιστ. Νομικής Σχολής Αθηνών*

Το Σχολείο του Ε.Κ.Κ.Ν. Αυλώνα αποτελεί σήμερα ένα σημαντικό παράγοντα για την ελληνική σωφρονιστική πραγματικότητα. Οι σκέψεις αυτές που διατυπώνονται εδώ έχουν σκοπό να αναδείξουν τη συμβολή της σχολικής διαδικασίας στη σωφρονιστική μεταχείριση και μετασωφρονιστική αποκατάσταση των νεαρών παραβατών κυρίως μέσω της μείωσης των μεγεθών της υποτροπής τους σε άλλες αξιόποινες πράξεις και να υποστηρίξουν την αξιολογή αυτή προσπάθεια προκειμένου να ανταποκριθεί στο σημαντικό της έργο.

Τα ερευνητικά δεδομένα της προηγούμενης δεκαετίας, τα οποία είχαν ως πυρήνα τους τη μελέτη του προφίλ του ανήλικου κρατούμενου των τότε Σωφρονιστικών Καταστημάτων (Κορυδαλλού και Κασσαβέτειας) έδειξαν ότι λίγοι κρατούμενοι εργάζονταν κατά τη διάρκεια της κράτησής τους και ακόμη λιγότεροι παρακολουθούσαν μαθήματα εκπαιδευτικού ή επιμορφωτικού χαρακτήρα. Σε ερώτηση της τότε έρευνας για το πόσο πολύ οι ερωτηθέντες εργάζονται στη φυλακή ή θα ήθελαν να εργάζονται εκεί από τους 156 ερωτηθέντες ανήλικους οι 68, δηλ. το 43,6%, ανέφεραν ότι δεν εργάζονταν ούτε απασχολούνταν κατά κάποιο τρόπο στο Σωφρονιστικό Κατάστημα, αν και οι περισσότεροι από αυτούς (οι 43 στους 68: 63,2%) είχαν δηλώσει ανεπιφύλακτα την επιθυμία τους να εργασθούν. Μολονότι οι ερωτηθέντες κρατούμενοι θεωρούσαν την εργασιακή τους απασχόληση στο κατάστημα κυρίως ως μέσον για να αποφυλακιστούν γρηγορότερα μέσω του ευεργετικού υπολογισμού (70,9% του συνόλου των 156 ερωτηθέντων) και, δευτερευόντως, ως τρόπο για να περνάει ο χρόνος πιο ευχάριστα (23,3%). Το δεδομένο είναι ότι μικρός αριθμός κρατουμένων απασχολούνταν σε κάποια εργασία και εκείνοι δε οι ανήλικοι που εργάζονταν (90 στους 156: 57,7%), οι περισσότεροι απασχολούνταν, σε δευτερεύουσες ή βοηθητικές εργασίες, όπως μάγειρες (22 στους 90: 24,4%), καθαριστές (45,6%), ή σε εργασίες γραφείου και φαρμακείου (7,8%), και μόνο λιγστοί είναι αυτοί οι οποίοι πραγματικά ασχολούνταν με παραγωγικότερες δουλειές, όπως αγροτικές-κτηνοτροφικές (13,3%) και τεχνικές εργασίες (7,8%). Είχε σημειωθεί τότε από τον επιστημονικό υπεύθυνο της έρευνας και τους ερευνητές ότι «προφανώς η αδράνεια αυτή, ή έστω η υποαπασχόληση στην οποία «καταδικάζονται» οι νεαροί ερωτηθέντες κρατούμενοι, δημιουργεί εύλογα ερωτηματικά για την αντίστοιχη «αδράνεια» της Πολιτείας, δεδομένου ότι και δεδηλωμένη επιθυμία των ανηλίκων να εργασθούν παραγωγικά είχε καταγραφεί, και οι χώροι για την εργασία θα μπορούσαν να εξευρεθούν τόσο στην αγροτική φυλακή της Κασσαβέτειας (απέραντες καλλιεργήσιμες εκτάσεις), όσο και στη φυλακή ανηλίκων Κορυδαλλού» (εργαστήρια που πυρπολήθηκαν κατά την εξέγερση του 1991 και έκτοτε έπαυσαν να λειτουργούν...).

Ανάλογα ήταν τα συμπεράσματα και σχετικά με την εκπαίδευση των ανηλίκων κρατουμένων. Σε αντίστοιχο ερώτημα που απευθύνθηκε τότε στους ανήλικους κρατούμενους εάν γίνονται κάποια μαθήματα στο Σωφρονιστικό Κατάστημα, τα οποία παρακολουθούσαν οι ερωτηθέντες, οι περισσότεροι απάντησαν με «όχι» (82 στους 156: 52,6%) ή λέγοντας «δεν ξέρω/δεν απαντώ» (8,3%). Μόνον ο ένας στους

τρεις ανηλίκους (34,6%) είπε ότι παρακολουθεί μαθήματα σχολείου (ποσοστό αναμενόμενο, αφού πολλοί από τους ανηλίκους διάγουν κατά την περίοδο της κράτησής τους την περίοδο της σχολικής ηλικίας και είναι αγράμματοι) ενώ 14 άλλοι, δηλ. περί το 9% του συνόλου των ερωτηθέντων, έκαναν λόγο για συμμετοχή τους σε μαθήματα καλλιτεχνικού χαρακτήρα, τεχνικής φύσης ή πρώτων βοηθειών. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι οι ανήλικοι στην πλειονότητα τους εξέφρασαν τότε το έντονο ενδιαφέρον τους για την πιθανότητα να αξιοποιήσουν τον χρόνο τους με μια τέτοια δημιουργική απασχόληση (100 στους 156: 64,1%) και κυρίως με μαθήματα σχολείου ή τεχνικού χαρακτήρα. Βέβαια, όσοι δήλωσαν ότι είχαν μία τέτοια επιθυμία, και αυτοί ήταν αρκετοί (67 στους 156: 42,9%), ήταν απρόθυμοι να συμμετέχουν σε αυτή τη διαδικασία είτε γιατί τα μαθήματα αυτά δεν είχαν να τους προσφέρουν πολλά (συνολικά οι 33 στους 67, δηλαδή ποσοστό 49,3% απάντησαν π.χ. «τι να τα κάνω τα γράμματα;») είτε γιατί, όπως ισχυρίστηκαν «βαριούνται» (25,4%) είτε για διάφορους άλλους λόγους (25,4% απάντησαν π.χ. «έλλειψη χρόνου και διάθεσης, όταν εργάζεται κανείς όλη την ημέρα»).

Η απροθυμία αυτή των ανηλίκων παραβατών να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία οφείλονταν κυρίως στο γεγονός ότι «τις περισσότερες φορές τα μαθήματα αυτά στη φυλακή δεν έχουν ένα οργανωμένο και εποικοδομητικό χαρακτήρα, ώστε να ενεργοποιούν τις πνευματικές δυνάμεις του εφήβου και να του κινούν πραγματικά το ενδιαφέρον, πιθανόν, δε, το χαμηλό αυτό επίπεδο των μαθημάτων να τα καθιστά βαρετά και ανούσια, όπως τουλάχιστον προκύπτει από τις απαντήσεις όσων δεν επιθυμούν να τα παρακολουθούν». Σε αυτό το σημείο θα πρέπει ιδιαίτερα να υπογραμμισθεί ότι και όσοι ανήλικοι συμμετείχαν σε αυτά είχαν μία συγκεχυμένη εικόνα για τις θετικές συνέπειες αυτών των μαθημάτων. Οι μισοί από τους ερωτηθέντες πίστευαν ότι ωφελήθηκαν και οι άλλοι μισοί όχι (ανά 11,5% στην κάθε περίπτωση), ενώ υπήρξαν και πολλοί που, μολονότι τα παρακολούθησαν, αρνήθηκαν να εκφράσουν άποψη (περίπου 18). Είχε, λοιπόν, τότε προφητικά διατυπωθεί από τους ερευνητές η άποψη ότι «μαζί με την αναβάθμιση της ποιότητας αυτών των μαθημάτων απαιτείται και η παροχή πρόσθετων κινήτρων για την παρακολούθηση τους π.χ. ευεργετικός υπολογισμός ημερών, όπως έχει ήδη γίνει αρκετές φορές σε διάφορα επιμορφωτικά προγράμματα για τις φυλακές» καθόσον τα κίνητρα αυτά θα αποτελούσαν προϋποθέσεις για τη μεγαλύτερη συμμετοχή των ανηλίκων στην εκπαιδευτική διαδικασία, όπως είχε καταγραφεί στην περίπτωση της εργασίας.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις επιβεβαίωσαν τη θλιβερή πορεία των ανηλίκων κρατουμένων μετά την αποφυλάκισή τους. Σε επαναληπτική έρευνα, την οποία διεξήγαγε το Πανεπιστήμιο Αθηνών με στόχο την αναζήτηση της πορείας ζωής, μετά από μία πενταετία, των ανηλίκων κρατουμένων που είχαν συμμετάσχει στην πρώτη φάση της έρευνας (δηλαδή των Ελλήνων ανηλίκων κρατουμένων του έτους 1993 στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Ανηλίκων της χώρας -Κορυδαλλού και Κασσαβέτειας-) και την εκτίμηση των επιδράσεων της προηγούμενης ιδρυματικής εμπειρίας στην μετέπειτα ζωή τους, αλλά και την ανάδειξη των παραγόντων άρσης των δυσκολιών της μετασωφρονιστικής αποκατάστασής τους προέκυψε ότι μόλις ο ένας στους πέντε ανηλίκους που ερευνήθηκαν (ποσοστό δηλαδή της τάξης του 19,8%) δεν οδηγήθηκε και πάλι στις φυλακές, ούτε και του επιβλήθηκε κάποια νέα ποινή. Ένα ανησυχητικό και άκρως θλιβερό συμπέρασμα αυτής της έρευνας είναι ότι η πλειονότητα των κρατουμένων φαίνεται πλήρως ιδρυματοποιημένη και μάλλον παραιτημένη από την επιθυμία για μετάβαση στην κοινωνική ζωή. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες ήταν

πολυ-υπότροποι (με περισσότερες από μία ποινές μετά την αποφυλάκιση τους το 1993 και με αξιόποινες παραβάσεις μικρής, σχετικά, σημασίας (π.χ. κλοπές). Ειδικότερα οι νεαροί ερωτηθέντες της επαναληπτικής έρευνας είχαν νέες καταδικαστικές αποφάσεις, κυρίως για εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου και μάλιστα κατά της ιδιοκτησίας (ληστεία 42%, κλοπές 32%), απλές σωματικές βλάβες (8%), και, μεμονωμένα, εγκλήματα κατά της ζωής (ανθρωποκτονία 4%), εγκλήματα κοινού κίνδυνου (εμπρησμός κ.λπ. 4%), αλλά και παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων, και κυρίως του νόμου 1729/87 περί ναρκωτικών (προμήθεια και κατοχή ναρκωτικών ουσιών 12%, χρήση ναρκωτικών ουσιών 6%, πώληση ναρκωτικών ουσιών και διαμεσολάβηση 2%) καθώς και παράβαση του νόμου 2168/93 περί όπλων (οπλοφορία 6%, οπλοχρησία 2%). Μάλιστα η πλειονότητα των ερωτηθέντων είχε τελέσει έγκλημα κατ' εξακολούθηση (40%) και κατ' επάγγελμα (26%). Ως εκ τούτου, φαίνεται ότι υπάρχει μία συνεχής ανατροφοδότηση και ουσιαστικά ανακύκλωση του πληθυσμού των φυλακών, καθόσον διαπιστώθηκε ότι κατά μέσο όρο όλοι οι ερωτηθέντες οι οποίοι είχαν βρεθεί «έγκλειστοι» στην επαναληπτική έρευνα είχαν κρατηθεί τουλάχιστον 2 φορές, ενώ ένας νεαρός που ερωτήθηκε είχε φυλακισθεί έως και πέντε φορές (με μέσο όρο διάρκειας εγκλεισμού από 22 έως 52 μήνες) αναδεικνύοντας την εξώφθαλμη αδυναμία του Σωφρονιστικού Συστήματος να εμποδίσει και εν τέλει να ματαιώσει την υποτροπή των νεαρών κρατουμένων παραβατών. Μάλιστα, οι νεαροί αποφυλακισμένοι υποτροπούν εκδηλώνοντας την ίδια μορφή παραβατικής συμπεριφοράς με σαφείς ενδείξεις βελτίωσης των τεχνικών της παρανομίας και αντιλαμβάνονται αυτή τη συμπεριφορά κυρίως ως μέσον επιβίωσης.

Οι δυσκολίες μετά την αποφυλάκιση καταγράφονται πολλές. Τα ναρκωτικά, το στίγμα του αποφυλακισμένου, η έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος, τα προβλήματα στέγης, αλλά και τα χαμηλά επαγγελματικά εφόδια καθιστούν εξαιρετικά δύσκολη την ομαλή κοινωνική πορεία των νεαρών, σε τέτοιο σημείο που πολλοί, παραιτημένοι πλέον, να ομολογούν: «στην κοινωνία των φυλακών ζούμε καλύτερα. Έξω υπάρχουν οικονομικές δυσκολίες, απρόβλεπτες καταστροφές... Έξω είναι πιο επικίνδυνα, μέσα είμαστε πιο ασφαλείς».

Στην επαναληπτική έρευνα αναδείχθηκε, μεταξύ άλλων, η εξαιρετικά δυσμενής και άκρως δυσχερής επαγγελματική θέση στην οποία περιέρχονται οι νεαροί μετά την αποφυλάκισή τους. Οι αποφυλακισμένοι εισπράττουν συχνά απαντήσεις του τύπου «περίμενε», «έλα την άλλη βδομάδα», «δε σε χρειαζόμαστε». Στη σημερινή κοινωνία του επαγγελματικού αδιεξόδου των νέων η επαγγελματική αποκατάσταση των νεαρών αποφυλακισμένων φαντάζει «όνειρο θερινής νυκτός». Η πρόωγη εγκατάλειψη του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, οι χαμηλές δεξιότητες, η ελλιπής επαγγελματική κατάρτιση σε συνδυασμό και με παραμέτρους, όπως το στίγμα και οι άλλες δυσμενείς συνέπειες της φυλάκισης που αναλύθηκαν παραπάνω καθιστούν το νεαρό αποφυλακισμένο μάλλον εργασιακά αγκυλωμένο στην σημερινή ανταγωνιστική κοινωνία. Τα ερευνητικά δεδομένα απέδειξαν ότι το ποσοστό ανεργίας των αποφυλακισμένων άγγιξε το ποσοστό του 28,3% και η εργασιακή τους απασχόληση μετά την αποφυλάκισή τους ήταν μάλλον ασταθής με συχνά διαστήματα εργασιακής ασυνέχειας, ενώ τα χρήματα που κέρδιζαν δεν τους ικανοποιούσαν. Εξάλλου, από τα είδη των επαγγελμάτων με τα οποία οι νεαροί κατάφεραν να απασχοληθούν, κυρίως ως βιοτέχνες, τεχνίτες, μικροέμποροι, εργάτες, αυτοκινητιστές» αποκαλύπτεται ότι η απασχόληση των νεαρών αποφυλακισμένων είναι χαμηλών στόχων σε επαγγέλματα που δεν απαιτούν ιδιαίτερες δεξιότητες, όπου η αγορά εργασίας δεν καταγράφει υψηλή ζήτηση. Όπως σημειώνεται χαρακτηριστικά

από τους ερευνητές σχετικά με τη δυσκολία της επαγγελματικής επανένταξης των νεαρών αποφυλακισμένων, οι νεαροί αυτοί έπρεπε να ξεπεράσουν ένα φτωχό μαθησιακό υπόβαθρο εξαιτίας της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου από αυτούς και της απουσίας μιας βασικής, έστω, εκπαίδευσης και επαγγελματικής εξειδίκευσης, γεγονός το οποίο τους οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο χρόνος στη φυλακή τελικά ήταν για τους περισσότερους από αυτούς «χαμένος», με μικρές δυνατότητες ανασυγκρότησης και αναδιάταξης της προσωπικότητας του νεαρού κρατούμενου. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια υλοποιήθηκαν πολλά προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης, τα οποία στόχευαν στην επαγγελματική αποκατάσταση των κρατουμένων, τα προγράμματα αυτά εξαιτίας της βραχύχρονης διάρκειάς τους και του αποσπασματικού τους χαρακτήρα δεν θα μπορούσαν να αναπληρώσουν τη συγκροτημένη δομή των μαθημάτων του σχολικού χαρακτήρα.

Ως εκ τούτου, το σχολείο του Αυλώνα, στο οποίο σήμερα συμμετέχει το 1/3 περίπου των ανηλίκων κρατουμένων αποτελεί ένα φωτεινό παράδειγμα στα σωφρονιστικά δρώμενα της ελληνικής πραγματικότητας. Αιτίες δεν αποτελούν μόνο ο υψηλός αριθμός των κρατουμένων που συμμετέχουν στη διαδικασία και το άριστο εκπαιδευτικό προσωπικό, αλλά κυρίως οι πρωτοβουλίες και οι άλλες δράσεις που έχουν αναληφθεί από το σχολείο και αποτελούν «σχολείο» για το Σωφρονιστικό σύστημα της χώρας μας. Η έκδοση εφημερίδας, η συμμετοχή σε διακρατικά προγράμματα, η συνεργασία των εκπαιδευτικών και των άλλων επαγγελματιών του καταστήματος αποτελούν παραδείγματα προς μίμηση. Είναι γεγονός ότι η προσπάθεια αυτή έχει αγκαλιαστεί από τους ίδιους τους κρατούμενους όπως αναδεικνύει ανάγλυφα το παρακάτω απόσπασμα – μαρτυρία κρατούμενου μαθητή: «Όταν πρωτοήρθα στη φυλακή, τις πρώτες μέρες, τα είχα λίγο χαμένα και ψυχολογικά δεν ήμουν και πάρα πολύ καλά. Έτσι, μετά από μερικές μέρες έμαθα πως υπάρχει σχολείο. Στην αρχή μου φάνηκε λίγο περίεργο γιατί δε μου περνούσε απ' το μυαλό πως υπάρχουν σχολεία μέσα στη φυλακή αλλά μόλις το έβαλα καλά από μυαλό μου πήγα αμέσως και γράφτηκα. Στην αρχή μου φάνηκαν όλα τόσο περίεργα αλλά μετά άρχισε να μου αρέσει πάρα πολύ το σχολείο γιατί ήταν ο μόνος τρόπος για να ξεφύγω αφού ήμουν φυλακή. Και μεταξύ μας ένας λόγος παραπάνω για να πηγαίνεις στο σχολείο ήταν πως θα έπαιρνες και μεροκάματα κι έτσι άρχισα να πηγαίνω καθημερινά στο σχολείο. Οι μόνες μέρες πια που βαριόμουνα μέσα στην εβδομάδα ήταν τα ίδια τα Σαββατοκύριακα γιατί όλες τις υπόλοιπες μέρες ήμουν στο σχολείο. Και στο σχολείο κάθε μέρα κάναμε κάτι καινούργιο. Αυτό που μου άρεσε πάρα πολύ είναι ότι όλοι μαζί μαθητές και καθηγητές αγωνιζόμασταν για το σχολείο. Μου άρεσε που κάθε λίγο και λιγάκι κάναμε εκδηλώσεις, θέατρα, διαγωνισμούς, φιάξαμε το περιοδικό μας, κάναμε την εφημερίδα μας, δηλαδή αγωνιζόμασταν για κάποια πράγματα.....».

Επίσης, η προσπάθεια αυτή έχει ήδη εκτιμηθεί από την πλευρά της Πολιτείας, αφού η θέσπιση του ευεργετικού υπολογισμού της ποινής των κρατουμένων που παρακολουθούν εκπαιδευτικά προγράμματα απετέλεσε ένα σημαντικό κίνητρο για τη συμμετοχή τους σε τέτοιου είδους διαδικασίες. Επιβάλλεται να ενισχυθούν και να διευρυνθούν τέτοιου είδους αξιόπαινες προσπάθειες, αλλά και να βρεθούν πρόσωπα που θα αφομοιώσουν δημιουργικά το παραδειγματικό μοντέλο του Σχολείου του Αυλώνα.

<http://www.theartofcrime.gr/?pgtp=1&aid=1214325992>